

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2023. № 2.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.2.7>

УДК 332.2.:332.2.021

А. М. Третяк,

д. е. н., професор, член-кореспондент НААН України, професор кафедри управління земельними ресурсами та земельного кадастру, Білоцерківський національний аграрний університет,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1154-4797>

А. М. Москаленко,

д. е. н., професор, член-кореспондент НААН України, директор, Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва

Національної академії аграрних наук України,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7223-6862>

В. М. Третяк,

д. е. н., професор, професор кафедри геодезії та землеустрою, Сумський національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6779-1941>

Т. М. Прядка,

к. е. н., доцент, завідувач кафедри геодезії та землеустрою, Білоцерківський національний аграрний університет,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6179-0128>

Н. А. Третяк,

к. е. н., старший дослідник, старший науковий співробітник відділу проблем економіки земельних і лісових ресурсів, Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7602-8606>

ФЕРМЕРСЬКЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО РИНКУ

A. Tretiak,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Chief Researcher,
Bila Tserkva National Agrarian University*

A. Moskalenko,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Corresponding Member of NAAS,
Director, Institute of Agricultural Microbiology and Agroindustrial Manufacture
of the NAAS of Ukraine*

V. Tretiak,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Geodesy
and Land Management, Sumy National Agrarian University*

T. Priadka,

*PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department of Land Resources
Management and Cadastre, Bila Tserkva National Agrarian University*

N. Tretiak,

*PhD in Economics, Senior Researcher, Senior Researcher of the Department
of Land and Forest Resources Economics,*

*Public Institution «Institute of Environmental Economics and Sustainable
Development of the National Academy of Sciences of Ukraine»*

FARM LAND USE IN UKRAINE: PROBLEMS OF DEVELOPMENT UNDER CONDITIONS OF THE LAND MARKET FUNCTIONING

В статті авторами досліджено фермерське землекористування в Україні, а саме проблеми розвитку в умовах функціонування земельного ринку, оскільки, за період 2010-2020 рр., найбільш суттєві зміни у ефективності використання земель відбулися саме у фермерських господарствах. Зокрема, зростання виробництва сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах відбулося на 48,1%. Одночасно, землеємність зменшилася у фермерських господарствах на 85,7%, тоді як у підприємствах на 47,1%, а у господарствах населення на 4,0%. Крім того, з'ясовано, що 61,7% сільськогосподарських земель перебувають у власності фермерів та 35,5% використовуються на правах оренди. Одночасно авторами встановлено, що 20,8% землекористувань мають розміри до 20 га, 25,5% - розміром 21-50 га, 26,7 розміром 51-100 га, 27% землекористувань розміром 101-500 га. Разом з

тим, 16,2% фермерських господарств станом на 2020 р. не мали сільськогосподарських угідь. Також встановлено, що збільшення кількості землекористувань фермерських господарств до більш як 62 тис. при існуючому стані реалізації переважного права покупка земельних ділянок у власників земельних часток (паїв) є досить ускладненою, оскільки законодавцем при відкритті процесу обігу земельних ділянок власників земельних часток (паїв), звужено положення реалізації переважного права купівлі земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Авторами запропоновано здійснити зонування земель за типами (підтипами) землекористування, для покращення ситуації з оптимізацією сільськогосподарського землекористування та вирішення проблем збільшення кількості землекористувань фермерських і селянських господарств сімейного типу, як базової основи сільської економіки. Крім того, таке зонування потрібно здійснювати залежно від рівня капіталізації, екологізації та соціальних і суспільних земельних інтересів. Зокрема, в межах категорії земель сільськогосподарського призначення авторами запропоновано виділяти підтипи землекористування (польовий, ґрунтозахисний, садовий, сінокосо-пасовищний, спеціальний, змішаний, науково-дослідний, присадибний, сільськогосподарський нетрадиційний (органічне землеробство, вирощування нішових культур тощо), які визначатимуть подальшу спеціалізацію землегосподарювання та розміри концентрації земель в одних руках.

In the article, the authors researched farmer's land use in Ukraine, namely, development problems in the conditions of the functioning of the land market. It was noted that back in 2014, FAO reported the existence of at least 500 million family farms in the world (out of a total of 570 million agricultural producers), producing 80 % of the world's food. In general, there is a huge variety of family farms around the world, which require specific policies for the development of family farming. Family farms make up 98 % (or 475 million) of all farms and cultivate at least 53 % of all agricultural land. At the same time, they produce at least 53 % of the world's food products. At the same time, in Ukraine over the past 10 years, the number of such farms has decreased by 56 % (from 41 524 to 26 629), and the total area of agricultural land has increased by 3,7 % (from 4 291 000 ha to 4 452 000 ha). The average size of farm land use increased from 103 ha to 167 ha. Of the total number of active farms, almost 50% have production land area under 100 hectares. Their number, those using land plots under 100 hectares, decreased by more than 24%. At

the same time, the farms and agricultural cooperation development concept for 2018-2020 provided for a 10 percent increase in the number of farms that own and use plots of land with a total area of no more than 100 hectares. The number of farm's land uses was supposed to be increased to more than 62 000. However, the tasks laid down in the concept were not implemented. One of the reasons for this situation is the imperfection of land legislation in the context of the market circulation of land. However, it is the farms were the most significant changes in the efficiency of land use occurred during the period of 2010-2020. In particular, the growth of production of agricultural products in farms made 48,1%. At the same time, land capacity decreased in farms by 85,7%, while in enterprises by 47,1%, and in households by 4,0%. In addition, it was found that 61,7% of agricultural land is owned by farmers and 35,5% is used on lease. At the same time, the authors found that 20,8% of land uses have up to 20 hectares, 25,5% have 21-50 hectares in use, 26,7% have 51-100 hectares in use, and 27% have 101-500 hectares in use. At the same time, as of 2020, 16,2% of farms had no agricultural land. It was noted that increase of the number of farm land uses to more than 62 000 with the existing state of implementation of the preferential right to purchase land plots from the owners of land plots (shares) is quite complicated, since the legislator has narrowed the provision of exercising the preferential right to purchase agricultural land plots, when opening the process of circulation of land plots of land share owners. The authors suggested land zoning according to types (subtypes) of land use, to improve the situation with optimization of agricultural land use and to solve the problems of increasing the number of land uses of family-type individual and peasant farms, which are the fundamental basis of the rural economy. In addition, such zoning should be carried out depending on the level of capitalization, environmentalization, social and public land interests. In particular, within the category of agricultural land, it is suggested to distinguish subtypes of land use (arable, soil protection, orchard, hay-mowing-pasture, special, mixed, research, homestead, non-conventional agriculture (organic farming, niche crops, etc.), which will determine the further specialization of land management and the size of land concentration in the same hands.

Ключові слова: *землекористування фермерських господарств, землеємність, обіг земельних ділянок власників земельних часток (паїв), капіталізація землекористування, землевпорядно-правове регулювання.*

Key words: *land use of farms, land capacity, circulation of land plots of land share owners (pai), capitalization of land use, land planning-and-legal regulation.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Економіка сільського господарства в Україні останніми роками демонструє позитивну динаміку розвитку, формуючи близько 14 % валової доданої вартості в країні (рис. 1) та близько 80 млрд. грн. у ВВП в цінах 2015 р.

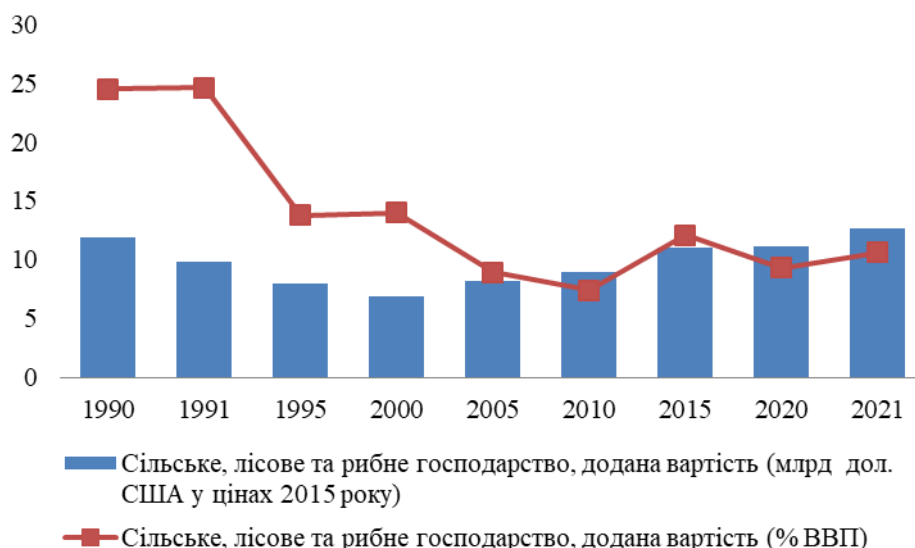

Рисунок 1. Додана вартість в сільському господарстві

Джерело: сформовано авторами з використанням The world bank.

Роль сільськогосподарського землекористування у забезпеченні продовольчої безпеки країни вимагає забезпечення стійкості та ефективності його розвитку. Факторами довготривалої стійкості розвитку сільськогосподарського землекористування, його економіки за економічними та соціальними показниками є, зокрема, господарсько-організаційна структура форм землекористування. На рис. 2 приведено діаграму валового виробництва сільськогосподарської продукції в Україні різними формами господарств, де землекористування фермерських господарств виробляє дуже малу, хоча і зростаючу, частку у валовому виробництві сільськогосподарської продукції.

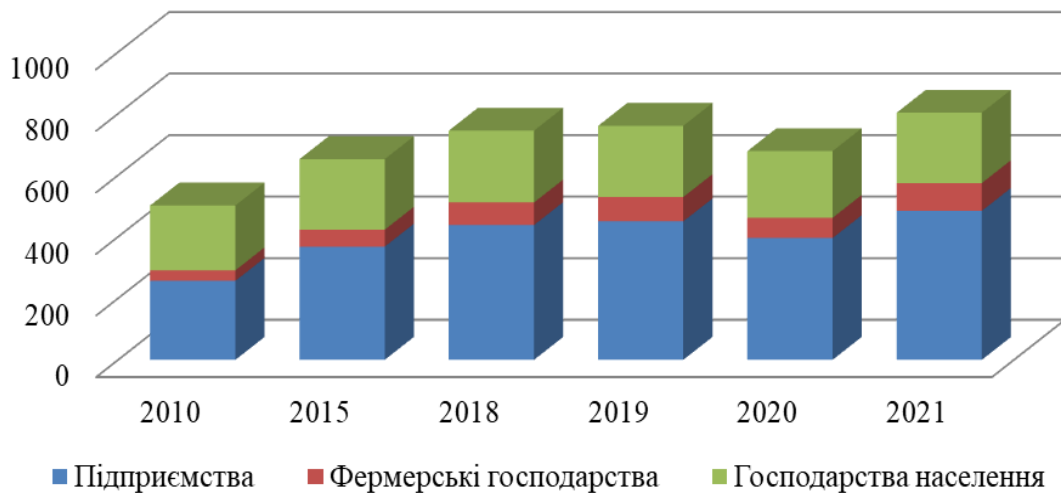

Рисунок 2. Валове виробництво сільськогосподарської продукції в Україні різними формами господарств, млрд. грн. (у постійних цінах 2016 року)

Джерело: сформовано авторами з використанням Держстатистики України.

Також, як видно із даних рис. 2 більш як 35 % валової продукції сільського господарства виробляється громадянами на своїх земельних ділянках.

Відзначимо, що проблема ефективного розвитку фермерських та селянських господарств в агропромисловому комплексі набула широкого поширення як в умовах функціонування земельного ринку і особливо у повоєнний період.

Зазначимо, що FAO ще 2014 році повідомляло про існування у світі щонайменше 500 мільйонів сімейних ферм (із загальної кількості 570 мільйонів сільгоспвиробників), які виробляють 80% світового обсягу продовольства [17]. Загалом, у всьому світі існує величезна різноманітність сімейних фермерських господарств, що вимагають конкретної політики щодо розвитку сімейного фермерства [16]. Сімейні ферми складають 98% (або 475 мільйонів) усіх ферм та обробляють принаймні 53% всіх сільськогосподарських угідь. При цьому, вони виробляють щонайменше 53% світового випуску продовольчої продукції [16].

Також, серед багатьох робіт, особливу увагу привертає робота А.В. Чаянова «Селянське господарство», де автор докладно підходить до вивчення питання сутності, принципів організації виробництва та основних параметрів головної складової фермерського господарства – селянської сім'ї.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, за останні роки українське фермерство проходить один із найважчих етапів свого розвитку. Це зумовлено багатьма обставинами, але, насамперед, недосконалістю всієї його нормативно-правової та економічної бази, недотриманням та порушенням прийнятих законодавчих норм, пов'язаних з організацією фермерських господарств, неналагодженим ринковим обігом земель та низкою інших правових положень, які гарантували б їм економічну свободу та захист їхньої приватної власності.

В цьому зв'язку необхідно звернути увагу на те, що Верховною Радою законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» [9] були прийняті поправки до основних законів, що регулюють обіг земельних ділянок сільськогосподарського призначення та землеустрій, в яких «загальна площа земельних ділянок сільськогосподарського призначення у власності громадянина України не може перевищувати десяти тисяч гектарів», а до 1 січня 2024 року, «загальна площа земельних ділянок сільськогосподарського призначення у власності громадянина України не може перевищувати ста гектарів». Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» [8] внесено зміни і доповнення до земельного кодексу України в частині переважного права купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення. Так, згідно статті 130¹ Земельного кодексу України [5] «переважне право купівлі земельних ділянок сільськогосподарського призначення мають такі суб'єкти: а) у першу чергу – особа, яка має спеціальний дозвіл на видобування корисних копалин загальнодержавного значення (металічні руди кольорових металів, металічні руди благородних металів, металічні руди рідкіснометалевих та рідкісноземельних металів, радіоактивних металів, електро- та радіотехнічна сировина), якщо відповідно до інформації, отриманої з Державного земельного кадастру, така земельна ділянка знаходиться в межах ділянки надр, наданої такій особі у користування, крім земельних ділянок, на яких розташовані

об'єкти нерухомого майна (будівлі, споруди), що перебувають у власності особи, яка використовує земельну ділянку на праві власності, оренди, емфітевзису, суперфіцію, а також крім земельних ділянок для садівництва; б) у другу чергу - орендар земельної ділянки. Суб'єкт переважного права купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення другої черги може реалізувати таке право у разі відсутності суб'єкта першої черги або відмови суб'єкта першої черги від реалізації такого права».

Отже, на заваді для розширення кількості землекористування фермерських господарств, як і ефективному обігу земельних ділянок власників земельних часток (паїв), які у повоєнний період стають досить актуальними для сільської економіки, виступають різноманітні невідповідності в законодавстві, нескінченні суперечливі поправки до нього. Це, мабуть, головний чинник, який стримує подальше зростання числа фермерських господарств та підвищення їхньої ефективності.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження – дослідити основні проблеми розширення землекористування фермерських та селянських господарств у повоєнний період, як базової основи сільської економіки та організації повноцінного обігу земельних ділянок власників земельних часток (паїв).

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

За даними Держстатистики України [12], на кінець 2020 року кількість діючих фермерських господарств становила 26629 одиниці, або майже 68 % загальної кількості економічно активних сільськогосподарських підприємств (39301). За останні 10 років кількість фермерських господарств скоротилася на 56 % (з 41524 до 26629) [11], а загальна площа сільськогосподарських угідь зросла на 3,7% (з 4291 тис. га до 4452 тис. га). Середній розмір землекористування фермерського господарства зріс із 103 га до 167 га. Із загальної кількості діючих фермерських господарств майже 50 % мають в обробітку земельні ділянки площею до 100 гектарів. Їх кількість, які мають в

користуванні земельні ділянки не більше 100 гектарів, скоротилася більше ніж на 24 %. В табл. 1 приведено характеристику тенденції основних показників землекористування за категоріями господарств в Україні.

Таблиця 1. Тенденції основних показників землекористування за категоріями господарств в Україні

Показники землекористування	2010 р.	2020 р.	+,- 2020р. до 2010	в % 2020 р. до 2010
Сільськогосподарські підприємства				
1. Площа сільгоспугідь, тис. га	20589,6	20746	156,4	0,8
2. Середня площа, га	440	638	198	31,0
3. Продукція сільського господарства, у постійних цінах 2016 р.; млн. грн.	222660,1	329945,9	107285,8	32,5
4. Продукція сільського господарства, в млн. євро	7968,0	11807,27	3839,27	32,5
5. Землеємність, га/1000 євро*	2,584	1,757	-0,827	-47,1
6. Землемісткість, грн./га	10814	15904	5090	32,0
7. Вироблено продукції сільського господарства на одну особу, грн	5598	9479	3881	40,9
Фермерські господарства				
1. Площа сільгоспугідь, тис. га	4291	4452	161	3,6
2. Середня площа, га	103	167	64	38,3
3. Продукція сільського господарства, у постійних цінах 2016 р.; млн. грн.	34145,9	65771,8	31625,9	48,1
4. Продукція сільського господарства, в млн. євро	1221,93	2353,67	1131,74	48,1
5. Землеємність, га/1000 євро*	3,512	1,891	-1,621	-85,7
6. Землемісткість, грн./га	7958	14773	6815	46,1
7. Вироблено продукції сільського господарства на одну особу, грн	-	-	-	-
Господарства населення				
1. Площа сільгоспугідь, тис. га	15898,3	15706	-192,3	-1,2
2. Середня площа, га	3	3	0	0,0
3. Продукція сільського господарства, у постійних цінах 2016 р.; млн. грн.	210668,7	216403,8	5735,1	2,7
4. Продукція сільського господарства, в млн. євро*	7538,88	7744,11	205,23	2,7
5. Землеємність, га/1000 євро	2,109	2,028	-0,081	-4,0
6. Землемісткість, грн./га	13251	13778	527	3,8
7. Вироблено продукції сільського господарства на одну особу, грн	4593	5184	591	11,4

Джерело: сформовано авторами з використанням Держстатистики України.

* Валютний курс гривні до євро станом на 2016 р.: EUR – 27.9443 грн. за 1 євро [1].

Як показують дані табл. 1 з 2010 р. по 2020 р. найбільш суттєві зміни у ефективності використання земель відбулися у фермерських господарствах. Так, зростання виробництва сільськогосподарської продукції у фермерських

господарствах відбулося на 48,1%. Землеємність, яка характеризується скільки земельних ресурсів використовується на виробництво 1000 євро сільськогосподарської продукції, зменшилася у фермерських господарствах на 85,7% тоді як у підприємствах на 47,1% а у господарствах населення на 4,0%. Оскільки в господарствах населення більшість сільськогосподарської продукції виробляється для власних потреб то відповідно тут і найменший приріст товарної продукції.

Разом з тим, сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства України мають значний аграрний потенціал і невикористані резерви, зокрема порівняно із країнами Європи (табл. 2).

Таблиця 2. Показники ефективності сільськогосподарського землекористування України та інших країн Європи

№ п/п	Країна	Валова продукція сільського господарства на 1 га сільськогосподарських угідь, євро	Землеємність, га/1000 євро валової продукції
1	Україна	562,0	1,78
2	Країни ЄС (15 країн)	2189,2	0,46
3	Німеччина	2442,6	0,41
4	Франція	2188,0	0,46
5	Чехія	899,0	1,11
6	Польща	783,9	1,28
7	Болгарія	685,1	1,46

Джерело: розроблено з використанням джерела [2].

Як показує аналіз даних табл. 2, обсяг виробництва валової продукції сільського господарства з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь України у 3,9 разів менший, ніж у країнах ЄС. Відповідно землеємність є найвищою серед аналізованих країн (1,78 га на 1000 євро валової продукції). Найкращі показники має один із європейських лідерів сільськогосподарського виробництва – Німеччина, де досить висока вартість сільськогосподарських земель (табл. 3) розвинута система державної підтримки аграрних господарств та сталість землевпорядкування.

Таблиця 3. Середня вартість сільськогосподарських земель в окремих країнах Європи і Україні*

№ п/п	Країна	Середня вартість сільськогосподарських земель, євро/га	Середня вартість орних земель, євро/га	Субсидії на 1 га, євро
1	Україна	960	1000	7
2	Німеччина	22300	-	303
3	Франція	5800	6060	276
4	Польща	6300	9100	250
5	Чехія	-	5463	-
6	Болгарія	3150	3937	151
7	Румунія	1650	1958	118

Джерело: розроблено з використанням джерел [2; 3].

Як показують дані табл. 3 на вартість земель впливає, крім землеємності також державна підтримка у вигляді субсидій.

За даними AgroPolit до основних факторів, що стримують сільськогосподарську діяльність, відносяться погодні умови, землекористування (сталість, сівоzmіни, землеємність) та фінансові обмеження (рис. 3).

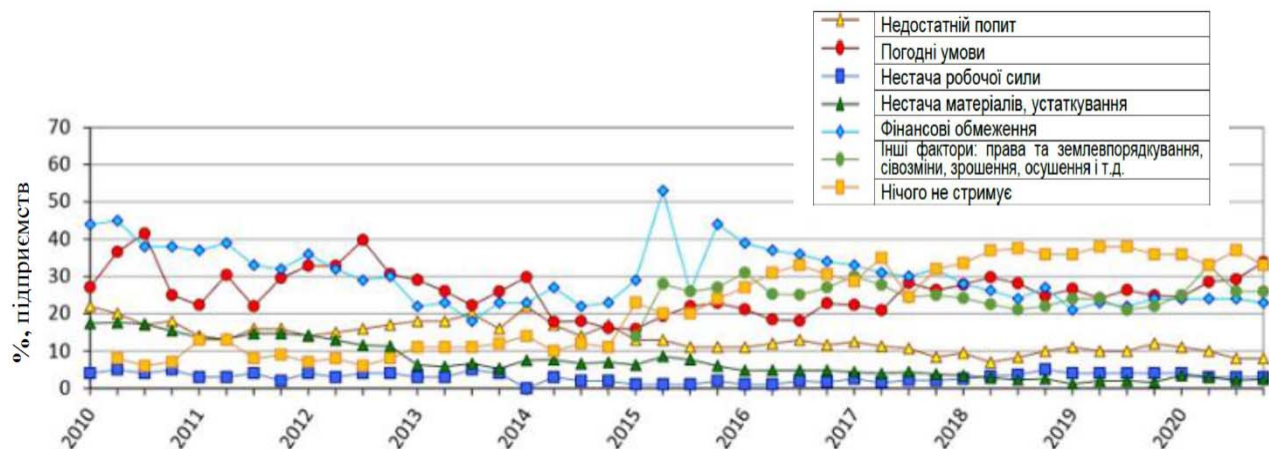

Рисунок 3. Фактори, що впливають на ефективність сільськогосподарського землекористування

Джерело: розроблено з використанням джерела [10].

Якщо освоєння сівоzmін та землеємність можна віднести до сегменту земельних поліпшень то сталість землекористування пов'язана із правами, обігом земельних ділянок та землепорядкуванням [15]. Так, землекористування фермерських господарств складається із 1 944 тис. га земель на праві власності (43,7%), 1 700 тис. га земель на праві оренди (38,2%), 86 тис.

га на праві постійного користування (1,9%) та 15 тис. га на праві емфітевзису (0,3%) [4]. На 707 тис. га земель відсутні дані (15,9%).

Структура фермерських господарств характеризується значною строкатістю за розмірами землекористування та правами на землю (табл. 5).

Таблиця 5. Структура фермерських господарств за розмірами землекористування та правами на землю

Види прав на землю	Кількість землекористувань						
	до 20 га	21-50 га	51-100 га	101- 500 га	більше 500 га	Всього	
						кількість	%
Право власності	28 892	34 119	35 508	35 845	8	134372	61,7
Право оренди	15 525	19 688	20 905	21 213	3	77334	35,5
Право постійного користування	533	1 079	1 129	1 129	0	3870	1,8
Право емфітевзису	546	574	582	582	0	2284	1,0
разом	45496	55460	58124	58769	11	217860	100
в %	20,8	25,5	26,7	27,0	0	100	-

Джерело: сформовано з використанням джерела [4].

Із даних таблиці 5 видно, що 61,7% земель перебувають у власності фермерів та 35,5% використовуються на правах оренди. Одночасно 20,8% землекористувань мають розміри до 20 га, 25,5% - розміром 21-50 га, 26,7% розміром 51-100 га, 27% землекористувань розміром 101-500 га.

Разом з тим, за даними Держстатистики України [12] 5160 (16,2%) фермерських господарств станом на 2020 р. не мали сільськогосподарських угідь. А при існуючому стані реалізації переважного права покупка земельних ділянок у власників земельних часток (паїв) є досить ускладненою. Зокрема, відповідно до вищезгаданої статті 130¹ Земельного кодексу України. Отже створення землекористування фермерських господарств за рахунок покупки земельних ділянок власників земельних часток (паїв) не можливо.

Концепцією розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки [6] передбачено «збільшення кількості фермерських господарств, які мають в обробітку на праві власності та користування земельні ділянки загальною площею не більше ніж 100 гектарів, на 10 відсотків». Отже, кількість землекористувань фермерських господарств необхідно було довести до більш як 62 тис. До 2020 р. можливості збільшення

землекористувань фермерських господарств не було із-за відсутності вільних земель державної та комунальної власності, а також наявності мораторію на відчуження земельних ділянок власників земельних часток (паїв). Відкриття процесу обігу земельних ділянок власників земельних часток (паїв) з 01.07.2021 р. можна було б реалізовувати концептуальні положення щодо збільшення землекористувань фермерських господарств. Але законодавець знову створив перепони на цьому шляху, звуживши положення реалізації переважного права купівлі земельних ділянок сільськогосподарського призначення.

Одним із шляхів вирішення проблем збільшення землекористувань фермерських господарств є зонування земель за типами (підтипами) землекористування [13; 15]. Зонування земель за типами (підтипами) землекористування запропоновано здійснювати залежно від рівня капіталізації, екологізації та соціальних і суспільних земельних інтересів, зокрема, в межах категорії земель сільськогосподарського призначення виділяти такі підтипи землекористування [14]: польовий, ґрунтозахисний, садовий, сінокосо-пасовищний, спеціальний, змішаний, науково-дослідний, присадибний, сільськогосподарський нетрадиційний (*органічне землеробство, вирощування нішових культур тощо*).

На рис. 4, як приклад зонування земель, приведено витяг з проекту землеустрою щодо зонування земель за типами (підтипами) землекористування сільськогосподарського підприємства на території Мало-Крупільської сільської ради. земельних часток (паїв), зокрема, і для фермерських та селянських господарств сімейного типу.

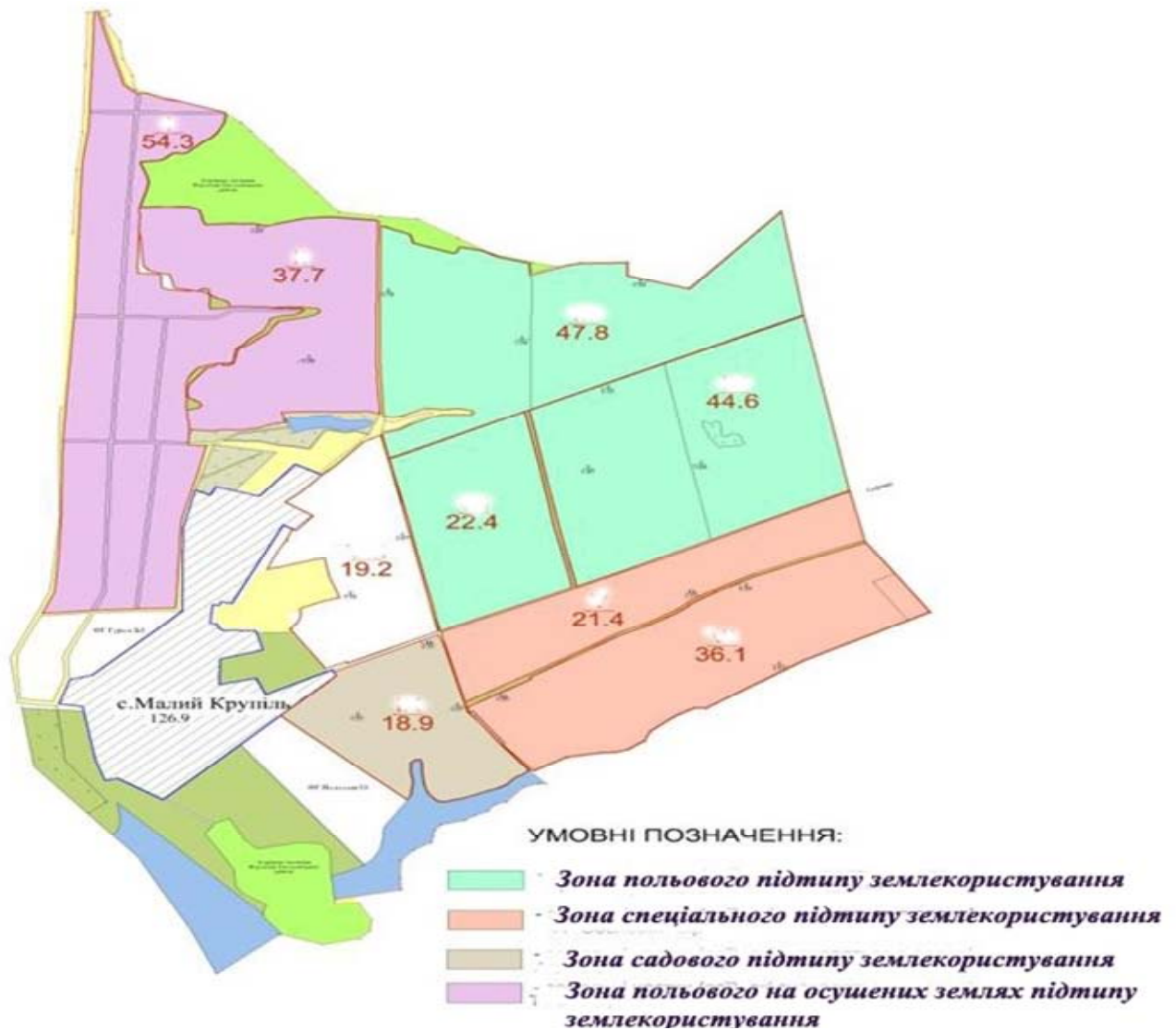

Рисунок 4. Витяг з проекту землеустрою щодо зонування земель за типами (підтипами) землекористування сільськогосподарського підприємства на території Мало-Крупільської сільської ради

І тільки після такої підготовки сільськогосподарського землевпорядкування, для подальшої його спеціалізації залежно від придатності земель для вирощування культур, повинно реалізовуватися переважне право купівлі земельних ділянок власників.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Розвиток та проблеми розвитку фермерського землекористування в Україні в умовах функціонування земельного ринку свідчить, що з 2010 р. по 2020 р. найбільш суттєві зміни у ефективності використання земель відбулися саме у фермерських господарствах. Так, зростання виробництва сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах відбулося на

48,1%. Землеємність, яка характеризується скільки земельних ресурсів використовується на виробництво 1000 євро сільськогосподарської продукції, зменшилася у фермерських господарствах на 85,7% тоді як у підприємствах на 47,1% а у господарствах населення на 4,0%. Оскільки в господарствах населення більшість сільськогосподарської продукції виробляється для власних потреб, то відповідно тут і найменший приріст товарної продукції. Авторами з'ясовано, що 61,7% земель перебувають у власності фермерів та 35,5% використовуються на правах оренди. Одночасно 20,8% землекористувань мають розміри до 20 га, 25,5% – розміром 21-50 га, 26,7 розміром 51-100 га, 27% землекористувань розміром 101-500 га. Разом з тим, 5160 (16,2%) фермерських господарств станом на 2020 р. не мали сільськогосподарських угідь. Крім того, виконання Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки, а саме збільшення кількості землекористувань фермерських господарств до більш як 62 тис. при є досить ускладненою через звуження положень реалізації переважного права купівлі земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Для покращення ситуації з оптимізацією сільськогосподарського землекористування та вирішення проблем збільшення землекористувань фермерських і селянських господарств авторами запропоновано здійснити зонування земель за типами (підтипами) землекористування, яке на їх думку потрібно здійснювати залежно від рівня капіталізації, екологізації та соціальних і суспільних земельних інтересів.

Перспективи подальших розвідок заключаються в розробленні концептуальних та методологічних засад розвитку системи землевпорядкування фермерських господарств в Україні в умовах функціонування земельного ринку та у повоєнний період.

Література

1. Архів валютних курсів. Мінфін України. URL: <https://index.minfin.com.ua/exchange/archive/ua/2016-08-15/>.

2. Бондаревська К.В. Тенденції розвитку аграрного сектору економіки України. Економіка АПК. 2014. №11. С. 36-42.
3. Вартість сільськогосподарських земель та їх оренди у країнах європейського союзу та Україні. Земельний вісник України. 2018. URL: <http://zemvisnuk.com.ua/page/vart-st-zemel-ta-kh-orendi>.
4. Земельний довідник України. 2020. Інфографічний довідник. 2020. URL: https://agropolit.com/storage/2020/Zemelniy_dovidnyk_2020.pdf?utm_source=mailchimp&utm_campaign=0300ccc2e1f0&utm_medium=page.
5. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
6. Концепція розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 664-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80#Text>.
7. Нів'євський О., Яворський П., Донченко О. Малі фермери та домогосподарства в сільському господарстві та сільській економіці: оцінка їх ролі та заходи з підтримки їх сталого розвитку. Київська школа економіки. 2021. 78 с. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/07/Smallholders-KSE.pdf>.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин: Закон України від 28 квітня 2021 року № 1423-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#n216>.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31 березня 2020 року № 552-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>.
10. Розвиток агровиробництва та сільських господарств: підсумки 2020 і прогнози на 2021 рік. AgroPolit.com. 2021. URL: <https://agropolit.com/infographics/view/96>.

11. Сільське господарство України за 2010 рік: статистичний збірник. Держстат України. 2011. 374 с.
12. Сільське господарство України за 2020 рік: статистичний збірник. Держстат України. 2021. 222 с.
13. Третяк А. М., Третяк В. М., Прядка Т. М., Гунько Л. А., Капінос Н. О. Філософія зонування земель в Україні в контексті територіально-просторового планування землекористування територіальних громад. Економіка та держава. 2022. № 4. С. 13-19.
14. Третяк А.М., Третяк В.М. Зонування земель: законодавчий колапс та наукові засади планування розвитку землекористування об'єднаних територіальних громад. Агросвіт. 2020. № 23. С. 3–9.
15. Третяк А.М., Третяк В.М., Ковалишин О.Ф., Третяк Н.А. Економіка земельного ринку: базові засади теорії, методології, практики: монографія. Львів: СПОЛОМ, 2019. 486 с.
16. Graeub B., Chappell M., Wittman H., Ledermann S., Kerr R. and Gemmill-Herren B. The State of Family Farms in the World. World Development. 2016. Vol. 87. Pp. 1-15.
17. Lowder S. K., Scoet J., & Raney T. The Number, Size, and Distribution of Farms, Smallholder Farms, and Family Farms Worldwide. World Development. 2016. Vol. 87. Pp. 16-29.

References

1. Ministry of Finance of Ukraine (2016), “Archive of exchange rates”, available at: <https://index.minfin.com.ua/exchange/archive/ua/2016-08-15/> (Accessed 4 Jan 2023).
2. Bondarevska, K.V. (2014), “The leading tendencies of the development of agrarian sector of Ukraine”, *Ekonomika APK*, vol. 11, pp. 36–42.
3. Ekonomichnyj dyskusijnyj klub (2018), “Value of agricultural lands and their rent in the countries of the European Union and Ukraine”, *Land Management Bulletin*, available at: <http://zemvisnuk.com.ua/page/vart-st-zemel-ta-kh-orendi> (Accessed 4 Jan 2023).

4. agropolit.com (2020), “ Land directory of Ukraine. 2020. Infographic guide ”, available at: https://agropolit.com/storage/2020/Zemelniy_dovidnyk_2020.pdf?utm_source=mailchimp&utm_campaign=0300ccc2e1f0&utm_medium=page (Accessed 4 Aug 2022).

5. Verkhovna Rada of Ukraine (2001), “Land Code of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (Accessed 4 Aug 2022).

6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012), Order “Concept of development of farms and agricultural cooperation for 2018-2020”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80#Text> (Accessed 5 Aug 2022).

7. Nivievskyi O., Yavorskyi P. and Donchenko O. (2021), *Mali fermery ta domohospodarstva v sil's'komu hospodarstvi ta sil's'kij ekonomitsi: otsinka ikh roli ta zakhody z pidtrymky ikh staloho rozvytku* [Small farmers and households in agriculture and rural economy: assessment of their role and measures to support their sustainable development], Kyiv School of Economics, Kyiv, Ukraine.

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2021), The Law of Ukraine “On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding the improvement of the system of management and deregulation in the field of land relations”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#n216> (Accessed 5 Aug 2022).

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2020), The Law of Ukraine “About modification of some legislative acts of Ukraine concerning conditions of circulation of the lands of agricultural purpose”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text> (Accessed 4 Aug 2022).

10. AgroPolit (2021), “Development of agricultural production and agriculture: 2020 results and forecasts for 2021”, available at: <https://agropolit.com/infographics/view/96> (Accessed 4 Aug 2022).

11. State Statistics Service of Ukraine (2010), “Agriculture of Ukraine for 2010”, available at: <https://ukrstat.gov.ua/> (Accessed 4 Aug 2022).

12. State Statistics Service of Ukraine (2021), “Agriculture of Ukraine for 2020”, available at: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/09/-sg_21_pdf.zip (Accessed 4 Aug 2022).

13. Tretiak, A., Tretiak, V., Priadka, T., Hunko, L. and Kapinos, N. (2022), “Philosophy of land zoning in Ukraine in the context of territorial-spatial planning of land use of territorial communities”, *Ekonomika ta derzhava*, vol. 4, pp. 13–19. DOI: 10.32702/2306-6806.2022.4.13.
14. Tretiak, A. and Tretiak, V. (2020), “Land zoning: legislative collapse and scientific fundamentals of planning the land use development by united territorial community”, *Agrosvit*, vol. 23, pp. 3–9. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.23.3.
15. Tretiak, A.M., Tretiak, V.M., Kovalyshyn, O.F. and Tretiak, N.A. (2019), *Ekonomika zemelnogo rynku: bazovi zasady teorii, metodolohii, praktyky* [Land market economics: basic principles of theory, methodology, practice], SPOLOM, Lviv, Ukraine.
16. Graeub, B., M. Chappell, H. Wittman, S. Ledermann, R. Kerr and B. Gemmill-Herren (2016), “The State of Family Farms in the World”, *World Development*, vol. 87, pp. 1-15.
17. Lowder, S. K., Skoet, J. and Raney, T. (2016), “The Number, Size, and Distribution of Farms, Smallholder Farms, and Family Farms Worldwide”, *World Development*, vol. 87, pp. 16-29.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2023 р.